

University of Groningen

Ongelijkheid en zelfrespect

Wielers, Rudi; van der Meer, Peter; Willems, Mick

Published in:
Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Wielers, R., van der Meer, P., & Willems, M. (2018). Ongelijkheid en zelfrespect: het effect van inkomen en arbeidspositie. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 34(2), 221-237.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ongelijkheid en zelfrespect: het effect van inkomen en arbeidspositie

Rudi Wielers, Peter van der Meer & Mick Willems*

Wat is het effect van inkomen op zelfrespect? Op grond van de sociologische literatuur over de meritocratische samenleving is een sterk effect van inkomen op zelfrespect te verwachten, omdat in een meritocratische samenleving het inkomen de waardering voor de geleverde prestatie uitdrukt. De empirische literatuur laat echter geen sterke effecten van inkomen op zelfrespect zien. In dit artikel argumenteren we dat de reden daarvoor is dat het effect van inkomen afhankelijk is van de arbeidspositie. We redeneren dat arbeidsposities in de arbeidsmarkt, zoals werknemer of zelfstandige, voor het zelfrespect afhankelijk zijn van inkomen, terwijl arbeidsposities buiten de arbeidsmarkt, zoals werkloze, arbeidsongeschikte, huisvrouw of gepensioneerde, dat niet zijn. We testen deze redenering op de LISS-paneldata aan de hand van multiniveaumodellen. De resultaten laten relatief sterke positieve effecten zien van participatie op de arbeidsmarkt op het zelfrespect. Daarnaast blijkt het zelfrespect van werknemers, zelfstandigen en ook van arbeidsongeschikten afhankelijk van inkomen, en vinden we een dergelijk effect niet voor werklozen, huisvrouwen en gepensioneerden. We concluderen dat participatie op de arbeidsmarkt een relatief sterk effect heeft op zelfrespect, en dat effecten van inkomen afhankelijk zijn van de arbeidspositie.

Inleiding

In dit artikel richten we ons op het effect van ongelijke verdeling van inkomen en werk op zelfrespect. Volgens de psychologische literatuur is zelfrespect een van de belangrijkste behoeften van mensen (Baumeister, Campbell, Krueger, & Vohs, 2003; Zeigler-Hill, 2013). Mensen spannen zich in grote mate in om hun zelfrespect in stand te houden of te verhogen. Daar is reden toe. Onderzoek laat zien dat zelfrespect van invloed is op het welzijn: naarmate mensen meer zelfrespect hebben, is hun welzijn hoger. Zelfrespect draagt er ook belangrijk aan bij dat mensen hun best doen om verbetering in hun situatie aan te brengen. Mensen met laag zelfrespect trekken zich terug uit het sociale leven, vooral ook om hun kwetsbare zelfrespect te beschermen. In dit onderzoek richten we ons op de vraag of, en zo ja hoe ongelijkheid op de arbeidsmarkt bijdraagt aan het zelfrespect.

Een prominente these in de sociologie is dat sociale ongelijkheid van grote invloed is op het zelfrespect. In meritocratische samenlevingen worden posities en ook respect en zelfrespect toegewezen, niet op basis van ascriptieve kenmerken

* Rudi Wielers is verbonden aan de Vakgroep Sociologie/ICS van de Rijksuniversiteit Groningen. E-mail: r.j.j.wielers@rug.nl. Peter van der Meer is verbonden aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen. Mick Willems was verbonden aan de Vakgroep Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen.

zoals geslacht, ras of milieu van herkomst, maar op basis van prestatiekenmerken, dus opleiding, beroepsstatus en inkomen. Het onderwijs en de arbeidsmarkt vormen in de meritocratische samenleving de kern van het verdelingssysteem. In het onderwijs worden mensen geselecteerd en onderwezen met het oog op de maatschappelijke posities waarin ze zich verdienstelijk kunnen maken. Op de arbeidsmarkt worden deze posities verdeeld. Via arbeid maken mensen zich verdienstelijk, en op de arbeidsmarkt ontvangen mensen een indicatie van de waarde van hun bijdrage aan de samenleving (Young, 1958; Sennett, 2003; Swierstra & Tonkens, 2008).

De waarde van de bijdrage, en dus ook de mate waarin mensen zich verdienstelijk maken, is af te leiden uit de beloning. Een hoge beloning geeft aan dat de bijdrage zeer waardevol is, terwijl een lage beloning indiceert dat de bijdrage klein is en gemakkelijk door anderen zou kunnen worden gedaan. Mensen met een hoog inkomen kunnen daaraan veel zelfrespect ontfangen, mensen met een laag inkomen weinig. Mensen met een laag inkomen worden op zichzelf teruggeworpen (Sennett, 2003). In de empirische onderzoeksliteratuur is echter weinig te vinden van een effect van inkomen op zelfrespect. Deze literatuur laat een zwakke positieve correlatie zien tussen indicatoren van ongelijkheid, zoals opleiding, beroepsstatus en inkomen, met zelfrespect (een overzichtsstudie: Twenge & Campbell, 2002). De zwakke correlatie wordt toegeschreven aan effecten van het in werking treden van beschermingsmechanismen van het eigen zelfrespect, bijvoorbeeld door wisseling van referentiegroepen, het extern attribueren van oorzaken van falen, of door een minder kwetsbare identiteit aan te nemen. De correlaties geven bovendien geen uitkomst over de richting van het causale effect. Een beperkt aantal recente analyses op basis van longitudinale data laat vooralsnog geen effect zien van inkomen op zelfrespect (Kammeyer-Mueller, Judge, & Piccolo, 2008; Kuster, Orth, & Meier, 2013). Bij de huidige stand van onderzoek is er dus geen empirische ondersteuning voor de hypothese dat inkomen van invloed is op zelfrespect.

Dit onderzoek heeft twee doelen. Het eerste doel is een stringente toetsing van het effect van inkomen op zelfrespect. We willen een nieuwe test toevoegen aan het tot nu beperkte aantal longitudinale tests. We dragen met deze nieuwe test op twee manieren bij aan de bestaande literatuur.

In de eerste plaats richten we ons strikt op het effect van inkomen op zelfrespect, en niet ook op het effect van zelfrespect op inkomen. In de tot nu toe uitgevoerde longitudinale tests was de toetsing gebaseerd op modellen waarin zowel het effect van zelfrespect op inkomen als het effect van inkomen op zelfrespect werd geschat. Deze modellen kenmerken zich door grote restricties op de te schatten parameters, en dit reduceert de kans op het vinden van significante resultaten. Door ons te richten op het effect van inkomen op zelfrespect kunnen we modellen schatten die minder restrictief zijn, en daarom wellicht beter bij de data passen.

Daarnaast vullen we de bestaande literatuur aan door het gebruik van een in dit onderzoek nieuw paneldatabestand, namelijk de Nederlandse LISS-paneldata. De longitudinale datasets die tot nu toe zijn gebruikt voor het bepalen van het effect van inkomen op zelfrespect zijn al wat ouder (twintigste eeuw), Amerikaans en niet-representatief. In dit onderzoek voegen we een meer recente en voor

Nederland representatieve dataset toe. De data zijn verzameld gedurende de periode 2008-2014.

Het tweede doel is de uitwerking van een meer specifieke verklaring voor de zwakke samenhang tussen inkomen en zelfrespect. In de psychologische literatuur geldt zelfbescherming als de belangrijkste verklaring voor het zwakke verband tussen omgevingskenmerken en zelfrespect. Niettemin is uit die literatuur bekend dat er verschillen bestaan in zelfrespect tussen mensen met verschillende arbeidsposities (bijv. Feather, 1982; Tiggemann & Winefield, 1984). Arbeidsposities zoals werknemers, zelfstandigen, werklozen, arbeidsongeschikten, huisvrouwen en gepensioneerden verschillen in hun relatie tot de arbeidsmarkt en in inkomen. We verwachten dat de arbeidspositie van invloed is op het verband tussen inkomen en zelfrespect. De verwachting in de meritocratische theorie is dat inkomen het verband tussen arbeidspositie en zelfrespect medieert: mensen in arbeidsposities met een laag inkomen, zoals werklozen en huisvrouwen, zullen een lager zelfrespect hebben dan arbeidsposities met een hoger inkomen, zoals werknemers en zelfstandigen. De zwakke samenhang tussen inkomen en zelfrespect ondersteunt het bestaan van een dergelijk mediatie-effect echter niet.

Een andere mogelijkheid is dat arbeidspositie het effect van inkomen op zelfrespect modereert. Dit betekent dat de mate waarin het inkomen van invloed is op het zelfrespect mede wordt beïnvloed door de arbeidspositie. Het is plausibel dat werknemers met een hoog inkomen daarin juist een indicatie van hun slagen zien en werklozen in hun lage inkomen de uitdrukking van hun falen. Gepensioneerden en huisvrouwen kunnen voor wat betreft hun zelfrespect juist relatief ongevoelig zijn voor de hoogte van hun inkomen. We werken verwachtingen over deze effecten uit en onderzoeken ze op de LISS-data.

Het artikel is als volgt opgebouwd. We beschrijven eerst de stand van de empirische literatuur over het effect van inkomen op zelfrespect. We werken vervolgens uit hoe inkomen en werk voor verschillende arbeidsposities het zelfrespect beïnvloeden. We werken dit uit in verwachtingen die we door middel van multiniveaumodellen toetsen op het Nederlandse LISS-paneldatabestand.

Zelfrespect en inkomen

Zelfrespect is de eigen beoordeling van de waarde van het zelf. Het gaat om een subjectief oordeel, dat mede tot stand komt op basis van vaak impliciete oordelen van anderen. In de recente psychologische literatuur is zelfrespect het product van een psychisch systeem dat deze oordelen automatisch produceert in de vorm van gevoelens (bijv. Leary & Baumeister, 2000).

Deze literatuur benadrukt dat mensen veel mentale inspanningen verrichten om hun zelfrespect in stand te houden of te vergroten, en dat mensen sterk reageren op het verlies of de dreiging van verlies van zelfrespect. De literatuur geeft twee hoofdredenen voor de sterke reactie (Zeigler-Hill, 2013). De eerste is dat hoog zelfrespect mensen beschermt tegen potentiële bedreigingen zoals falen en afwijzing. Het onderliggende argument is dat negatieve ervaringen vaak minder hard aankomen bij mensen met hoog zelfrespect, vanwege hun groter vermogen hiermee om te gaan en hun zelfverzekerdheid over hun positieve eigenschappen. Dit argument van hoog zelfrespect als buffer tegen stress wordt gesteund door

veel onderzoek (Baumeister et al., 2003). De tweede reden voor de sterke reactie is dat gevoelens van zelfwaardering indicaties zijn van de relationele waarde van het individu. Het onderliggende argument is dat het psychologisch systeem dat gevoelens van zelfrespect produceert een evolutionaire aanpassing is die mensen informeert over de mate waarin ze door anderen worden gewaardeerd. Het systeem meldt een toename of daling van relationele waarde als een verandering van zelfrespect (Leary & Baumeister, 2000). Mensen reageren vooral heftig op dalingen, vanwege angst voor uitsluiting. Het argument van zelfrespect als indicator voor sociale status wordt gesteund door onderzoek dat laat zien dat gevoelens van zelfwaardering veranderen met de perceptie van acceptatie en afwijzing.

Volgens de psychologische literatuur is zelfrespect in grote mate een persoonskenmerk. Zelfrespect wordt omschreven als een 'relatively stable, but by no means immutable trait'. Ongeveer 70-85% van de verschillen in zelfrespect tussen mensen kan worden toegeschreven aan verschillen in persoonlijkheidskenmerken. Een aanzienlijk kleiner deel van 15-30% wordt toegeschreven aan verschillen in omstandigheden (Orth & Robins, 2014). Hoewel het effect van omgevingskenmerken dus relatief klein is, is er reden om het effect van ongelijkheid op zelfrespect te onderzoeken. De effecten van ongelijkheid en uitsluiting op welzijn zijn groot (Wilkinson & Pickett, 2010; Twenge, Baumeister, Tice, & Stucke, 2001) en mogelijk spelen verschillen in zelfrespect daarin een mediërende rol.

De gebruikelijke interpretatie van het effect van omstandigheden op het ervaren zelfrespect is echter niet in termen van ongelijkheid of uitsluiting, maar in termen van slagen en falen. Bij slagen en falen is er sprake van positieve of negatieve terugkoppeling over eigen gedrag. Dit is een in hoge mate sociaal proces. Het psychisch systeem reageert veel sterker op publieke dan op private successen en mislukkingen (Leary & Baumeister, 2000). Successen produceren gevoelens van acceptatie, erbij horen en status, terwijl falen wordt geassocieerd met afwijzing, verlies van status en angst voor uitsluiting. De effecten van omstandigheden op het zelfrespect worden gedempt door zelfbeschermingsmechanismen. Verandering van causale attributies of referentiegroep stelt mensen in staat het eigen falen te relativiseren en het zelfrespect te beschermen.

Onderzoek laat een consistente, maar zwakke correlatie tussen sociale status en zelfrespect zien. In de overzichtsstudie van Twenge en Campbell (2002) blijkt dat de samenhang van zelfrespect met beroepsstatus sterker is dan die met inkomen. Het meer recente onderzoek van psychologen en ook van economen richt zich op de causale richting van het effect. Onderzoek van economen richtte zich op de vraag of de persoonseigenschap zelfrespect überhaupt effect heeft op inkomen, een discussie die uiteindelijk niet is beslecht (Drago, 2011; De Araujo & Lagos, 2013). Psychologen richtten zich op de schatting van kruislingse statistische modellen, bedoeld om te achterhalen wat de oorzaak en wat het gevolg is. Deze modellen laten over het algemeen wel effecten zien van zelfrespect op levensuitkomsten, maar geen effecten van levensuitkomsten op zelfrespect. In de onderzoeken waarin expliciet het verband tussen inkomen en zelfrespect werd getoetst, was de uitkomst dat er een zwak effect is van zelfrespect op inkomen en geen effect van inkomen op zelfrespect (Kammeyer-Mueller et al., 2008; Kuster et al., 2013).

Deze onderzoeken roepen zeker twee vragen op. Eén vraag is of er überhaupt een effect bestaat van inkomen op zelfrespect. De tot nu toe gerapporteerde resultaten laten met name een effect zien van zelfrespect op inkomen. Hoewel een effect van inkomen op zelfrespect in de meritocratische theorie van ongelijkheid wordt verondersteld (Young, 1958; Sennett, 2003; Swierstra & Tonkens, 2008), is het in longitudinaal empirisch onderzoek nog niet vastgesteld. In dit onderzoek willen we die vraag beantwoorden op basis van een representatief Nederlands paneldatabestand, met gebruik van gangbare statistische technieken om causale effecten vast te stellen. Een tweede vraag is waarom het effect van inkomen op zelfrespect, als het al bestaat, relatief zwak is. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Een mogelijke verklaring is dat het effect van inkomen op zelfrespect wordt gemodereerd door de arbeidspositie. We werken die verklaring nu eerst uit.

Arbeidspositie en het effect van inkomen

Een mogelijke verklaring voor een gering effect van inkomen op zelfrespect is dat het effect wordt gemodereerd door verschillen in arbeidspositie. Volgens deze verklaring is voor de omvang van het effect van inkomen op zelfrespect met name ook van belang hoe het inkomen is verworven. Arbeidspositie refereert aan de relatie tot de arbeidsmarkt: mensen kunnen actief op de arbeidsmarkt een inkomen verwerven, maar ook daarvan uitgesloten zijn. De uitsluiting van de arbeidsmarkt kan vrijwillig zijn of onvrijwillig. We onderscheiden aldus drie categorieën: (1) betaald werkenden, (2) werklozen en andere mensen die onvrijwillig van betaald werk zijn uitgesloten, en (3) mensen in een levensfase waarin geen of slechts een zwakke binding met de arbeidsmarkt bestaat.

Het is voor deze verklaring van belang te onderscheiden tussen twee effecten. In de eerste plaats is er het directe effect van arbeidspositie op zelfrespect. Het gaat hier om een eigen effect van de arbeidspositie op zelfrespect. Dat is het geval wanneer bijvoorbeeld arbeidsongeschikten lager zelfrespect hebben dan werkenden. Het tweede effect is dat van inkomen op zelfrespect, gegeven de arbeidspositie. Dit betekent dat het effect van een hoog inkomen kan verschillen met de arbeidspositie. In statistische termen gaat het daarbij om een moderatie-effect: de arbeidspositie bepaalt hoe de hoogte van het inkomen het zelfrespect beïnvloedt. In het navolgende richten we ons op zowel de directe effecten van verschillende arbeidsposities als de moderatie-effecten.

Betaald werkenden: werknemers. Voor werknemers is inkomen de beloning voor geleverde prestaties. In hun werk worden mensen in deze opvatting gesterkt doordat er in beloningssystemen vaak sprake is van een koppeling aan de prestaties: naarmate de prestaties groter zijn, is ook het inkomen hoger. De afgelopen decennia zijn in de meeste westerse landen, waaronder ook in Nederland, beloningen minder gekoppeld aan criteria als anciënniteit en leeftijd, en meer direct aan gemeten prestaties. Vanwege deze koppeling leiden werknemers uit hun beloning af wat de waarde is van hun prestaties in vergelijking met die van anderen, bijvoorbeeld collega's, maar ook werknemers in andere organisaties. Omdat de waardering van de prestaties gerelateerd is aan de waardering van de

persoon, is voor werknemers een relatief sterk effect van inkomen op zelfrespect te verwachten. We hanteren deze relatief sterke relatie tussen beloning en zelfrespect als referentie.

Zelfstandigen. Ook voor zelfstandigen geldt dat een hoger inkomen een belangrijke indicatie voor persoonlijk succes is. Niettemin is te verwachten dat zelfstandigen hun zelfrespect meer baseren op hun status als zelfstandige, en minder op de hoogte van hun inkomen dan werknemers. Daarvoor zijn twee redenen. Volgens de beschikbare literatuur zijn zelfstandigen sterk intrinsiek gemotiveerd, hechten ze aan hun zelfstandigheid en verrichten ze vaak activiteiten die ze leuk, interessant en de moeite waard vinden (Benz & Frey, 2008). Deze sterke intrinsieke motivatie komt voort uit hun trots op zelfstandigheid, en dit duwt het belang van een hoog inkomen naar de achtergrond. Daarnaast is het feitelijk verdiende inkomen voor zelfstandigen een relatief slechte afspiegeling van de verdiende. Zelfstandigen investeren veel meer dan werknemers in hun menselijk en sociaal kapitaal en in hun productiemiddelen (Barley & Kunda, 2006). Om die reden is te verwachten dat zelfstandigen in vergelijking met werknemers aan hun arbeidspositie een relatief hoog zelfrespect ontleen, terwijl ze in vergelijking met werknemers relatief weinig belang hechten aan het daarmee verworven inkomen.

Onvrijwillig zonder betaald werk: werklozen en arbeidsongeschikten. Volgens de literatuur over de meritocratische samenleving ervaren mensen werkloosheid als persoonlijk falen. Werklozen zijn voor hun levensonderhoud afhankelijk van anderen, doordat ze niet in staat zijn financieel op eigen benen te staan. Bovendien zijn ze uitgesloten van de ontplooiingsmogelijkheden die betaald werk biedt, en hebben ze een lager inkomen dan de werkenden. Werkloosheid is een sterk negatief gewaardeerde status die, volgens de opvattingen van beleidsmakers en de betrokkenen zelf, zo snel mogelijk beëindigd moet worden. Hoewel werklozen slechts zelden individueel verantwoordelijk worden gesteld voor hun positie, zijn de financiële en sociale prikkels om snel weer aan het werk te gaan groot.

Vooraf de oudere onderzoeksliteratuur over werkloosheid, die gebaseerd is op kwalitatief onderzoek (bijv. Jahoda, Lazarsfeld, & Zeisel, [1933] 1971; Bakke, 1940; Eisenberg & Lazarsfeld, 1938), illustreert aangrijpend hoe werkloosheid het zelfrespect aantast. Het volgende citaat is afkomstig uit een literatuuroverzicht van Eisenberg en Lazarsfeld (1938) over de psychische gevolgen van werkloosheid:

‘Het is hard en vernederend om een “werkloze” te zijn. Als ik buitenshuis kom sla ik de ogen neer, omdat ik het gevoel heb dat ik minder waard ben dan andere mensen. Als ik op straat loop heb ik het idee dat ik met de vinger nagewezen word, dat ik geen gewoon staatsburger ben. Instinctief vermijd ik elke ontmoeting. Kennissen en vrienden uit betere tijden zijn minder hartelijk dan vroeger. Wanneer ze me ontmoeten groeten ze me nauwelijks. Ze bieden me geen sigaret meer aan, en hun ogen lijken te zeggen: “Je bent het niet waard, je werkt immers niet.”’

In het meer kwantitatieve onderzoek uit de jaren tachtig rapporteren onderzoekers verschillende malen geen effect (Shamir, 1986; Hartley, 1980) of slechts

een zwak effect van werkloosheid op zelfrespect (Feather, 1982; Tiggemann & Winefield, 1984). Een mogelijke verklaring voor de hooguit zwakke effecten is dat werklozen in reactie op de negatieve waardering van hun status strategieën ontwikkelen om hun zelfrespect te beschermen (vgl. Elshout, 2016). Een strategie is om de oorzaak van de werkloosheid niet aan persoonlijk falen toe te schrijven, maar extern te attribueren. Dat is gemakkelijker als de werkloosheid het gevolg is van fabriekssluiting of van conjunctuur dan wanneer de werkloosheid het gevolg is van ontslag op staande voet. Een andere zelfrespect beschermende strategie is gebaseerd op de overtuiging dat aan de situatie van werkloosheid snel een einde zal komen, omdat de persoonlijke kwaliteiten zo groot zijn, dat spoedig weer emplooi zal zijn gevonden. Hier staat tegenover de strategie om de oorzaak van werkloosheid wel degelijk aan persoonlijk falen toe te schrijven. Uit de literatuur is bekend dat deze 'self-blame' vaak gepaard gaat met depressieve verschijnselen (Feather & Barber, 1983).

Het is te verwachten dat niet alleen werklozen, maar ook arbeidsongeschikten een lager zelfrespect zullen hebben dan mensen met betaald werk. Arbeidsongeschikten zijn onvrijwillig van de arbeidsmarkt uitgesloten, ze zijn niet in staat om te participeren in betaalde arbeid en afhankelijk van een uitkering. Net als werklozen zijn ook arbeidsongeschikten voor hun levensonderhoud afhankelijk van een relatief laag inkomen en hebben ze niet de mogelijkheid zich via betaald werk te ontplooien. Wellicht is het negatieve effect van de arbeidspositie op het zelfrespect voor arbeidsongeschikten nog sterker dan voor werklozen. De kans op verbetering van de situatie is minder aanwezig en de relatief slechte gezondheid kan een extra reden voor laag zelfrespect zijn.

Voor zowel werklozen als arbeidsongeschikten geldt dat zij een relatief laag inkomen hebben. In verschillende verzorgingsstaten varieert het inkomen voor werklozen en arbeidsongeschikten tussen een relatief genereus percentage van het laatstverdiende inkomen tot een uitkering op het bestaansminimum. Voor werklozen en arbeidsongeschikten is er sprake van inkomensachteruitgang, en dat is een bron van stress.

Niettemin zijn er ook redenen om aan te nemen dat juist de hoogte van het inkomen wel van invloed is op het zelfrespect van werklozen en arbeidsongeschikten. Een eerste en voor de hand liggende reden is dat in een situatie van inkomensachteruitgang de hoogte van de uitkering de financiële armslag bepaalt. Het maakt in termen van financiële stress veel uit of een inkomen nog steeds relatief hoog is, of op of dicht bij het bestaansminimum ligt. Daarnaast geeft de hoogte van de uitkering ook een indicatie van de waardering van de arbeidspositie. Relatief hoge uitkeringen duiden op sociale acceptatie en de maatschappelijke bereidheid arbeidsrisico's te delen, en in sommige verzorgingsstaten op via arbeid opgebouwde rechten. Door deze inbedding impliceren de relatief hoge uitkeringen dat externe omstandigheden, en niet persoonlijk falen, de oorzaak zijn van de ongewenste arbeidspositie.

Vrijwillig zonder betaald werk: gepensioneerden en huisvrouwen. Het gaat om posities die relatief onafhankelijk zijn van de arbeidsmarkt, omdat ze zijn gekoppeld aan een levensfase. Er is sprake van geen of slechts beperkte participatie in betaald werk, omdat andere sociale verplichtingen in deze levensfase prevaleren. Hiervoor zijn in de regel ook andere financiële bronnen dan inkomsten uit arbeid aanwezig, bijvoorbeeld pensioengelden of bijdragen vanuit het sociale netwerk (partner).

Omdat deze vormen van non-participatie op de arbeidsmarkt sociaal geaccepteerd zijn, is te verwachten dat het zelfrespect van gepensioneerden en huisvrouwen relatief hoog is, mogelijk zelfs even hoog als dat van werkenden.

Een complicerende factor in dit verband is leeftijd. In de empirische onderzoeksliteratuur tekent zich de laatste jaren de consensus af dat zelfrespect zich gedurende de levensfasen ontwikkelt (Orth & Robins, 2014). Deze consensus is gebaseerd op longitudinaal onderzoek naar de ontwikkeling van zelfrespect gedurende de gehele levensloop. Dit onderzoek laat zien dat het zelfrespect toeneemt vanaf de adolescentie, een piek vertoont tussen de 50-60 jaar, en daarna in versneld tempo afneemt. Het onderzoek geeft vooralsnog geen inzicht in de determinanten van het verloop. Het is mogelijk dat de curve voornamelijk het resultaat is van een leeftijdseffect, dat dus de leeftijdsfase het zelfrespect bepaalt, maar het is ook mogelijk dat de curve wordt bepaald door de omstandigheden waarin verschillende leeftijdsgroepen zich bevinden. Statistische modellen, waarin variabelen als gezondheid, cognitieve vaardigheden en beroepsstatus het effect van leeftijd op zelfrespect mediëren, laten geen sterke effecten van deze variabelen op zelfrespect zien (Orth & Robins, 2014; Orth, Robins, & Widaman, 2012). Om deze reden verdient het effect van leeftijd speciale aandacht.

Voor deze arbeidsposities is niet een sterk effect van inkomen op zelfrespect te verwachten. De mensen in deze categorieën vallen goeddeels of geheel buiten de arbeidsmarkt, hun inkomen is voor een groot deel afkomstig uit andere bronnen dan betaalde arbeid. Om deze reden is te verwachten dat het zelfrespect weinig afhankelijk is van inkomen.

Data

Voor de empirische analyses maken we gebruik van het LISS-panel. Het LISS-panel bevat zowel data van zelfrespect als data van arbeidsmarktvariabelen. De data zijn verzameld door CentERdata in een project gefinancierd door NWO (Scherpenzeel & Das, 2010). Het LISS-panel is een representatieve steekproef van Nederlandse individuen die deelnemen in maandelijks internet surveys. Het panel is gebaseerd op een op basis van toeval getrokken steekproef uit het bevolkingsregister. Jaarlijks terugkerend wordt aan de respondenten in de survey een groot aantal vragen gesteld over verschillende onderwerpen, zoals werk, opleiding, inkomen, huisvesting, gebruik van tijd, politieke opvattingen, waarden en persoonlijkheid. De data zijn openbaar: www.lissdata.nl. De eerste ronde van de dataverzameling vond plaats in 2008 en de achtste ronde in 2015. We gebruiken de rondes waarin voor alle respondenten metingen beschikbaar waren van zelfrespect, dat zijn de rondes een, twee, vier, zes en zeven. In de rondes drie, vijf en acht zijn deze vragen aan slechts een kwart van het panel gesteld. We gebruiken de antwoorden van respondenten die aangeven te werken, werkloos te zijn of voornamelijk met het huishouden bezig te zijn, gepensioneerden, arbeidsongeschikten en vrijwilligers. Ze moeten minimaal twee keer aan het onderzoek hebben meegedaan en alle relevante vragen hebben beantwoord. Het aantal respondenten bedraagt 5.008, die gemiddeld 3,3 keer de vragenlijst hebben ingevuld, hetgeen resulteert in 16.546 waarnemingen.

Operationalisering

Zelfrespect. Zelfrespect wordt gemeten op basis van de tien items omvattende Rosenberg-schaal (Rosenberg, Schooler, & Schoenbach, 1989). De Rosenberg-schaal is de standaardschaal voor de meting van zelfrespect in psychologisch onderzoek. Gemiddelden op de tien items in de laatst gebruikte golf staan in Tabel 1. De gemiddelden laten tussen de golven van het panel geen verschillen zien. Voor de schaal zijn de negatief geformuleerde items omgecodeerd. De Cronbach's alfas van deze schaal zijn in iedere ronde rond de 0,90.

Tabel 1 *Zelfrespect in het LISS, Rosenberg-schaal*

	gem.	s.d.	min	max
Ik vind mezelf minstens even waardevol als andere mensen	5,93	1,17	1	7
Ik vind dat ik een aantal goede kwaliteiten heb	5,91	0,96	1	7
Ik ben geneigd mezelf een mislukkeling te vinden	2,12	1,39	1	7
Ik ben in staat om dingen net zo goed te doen als de meeste andere mensen	5,60	1,15	1	7
Ik heb niet veel om trots op te zijn	2,30	1,45	1	7
Ik heb een positieve houding tegenover mezelf	5,39	1,23	1	7
Over het geheel genomen ben ik tevreden over mezelf	5,52	1,12	1	7
Ik wou dat ik meer respect voor mezelf had	2,89	1,75	1	7
Ik voel me soms echt nutteloos	2,27	1,48	1	7
Soms denk ik dat ik nergens voor deug	1,95	1,34	1	7

N = 3.280

Bron: LISS-panel, golf 7

Arbeidspositie. De toewijzing tot de categorieën is gebaseerd op de beantwoording van de vraag naar de voornaamste dagelijkse bezigheid. We onderscheiden acht arbeidsposities: loondienst, meewerkend gezinslid, zelfstandige, werkloos, huisvrouw/-man, gepensioneerd, arbeidsongeschikt en vrijwilliger.

Inkomen. In onze analyses gebruiken we het persoonlijke nettomaandinkomen. We gebruiken daarvoor de vraag naar het nettomaandinkomen. We hebben de analyses uitgevoerd met de natuurlijke logaritme van het maandinkomen, zodat het inkomen meer normaal verdeeld is. Om het aantal respondenten niet onnodig te verlagen en bijvoorbeeld de huisvrouwen en -mannen zonder inkomen uit te sluiten, hebben we de respondenten met missende inkomensgegevens apart gecodeerd met een dummyvariabele en met de waarde 0 op de natuurlijke logaritme van het maandinkomen. Het inkomenseffect van de mensen van wie we het inkomen niet weten, wordt opgepikt door de dummyvariabele en het inkomenseffect van de mensen van wie we het inkomen wel weten, wordt opgepikt door de inkomensvariabele.

Verandering in inkomen. We toetsen het effect van een verandering in inkomen op twee manieren. De eerste is door ook de natuurlijke logaritme van het maandinkomen één ronde eerder op te nemen. De vergelijking bevat dan een effect van het inkomen nu en een effect van het inkomen één tijdstip eerder.

De tweede is meer direct, door het verschil in de natuurlijke logaritmen van het maandinkomen tussen twee rondes op te nemen ($\ln(\text{Inkomen}_t - \text{Inkomen}_{t-1})$).

Controlevariabelen. We voegen in onze analyses een groot aantal controlevariabelen toe, waarvan we weten of vermoeden dat die samenhangen met zelfrespect: geslacht, leeftijd en leeftijd-kwadraat (vanwege een mogelijk niet-lineair effect), opleidingsniveau, het hebben van een partner (zowel samenwonend als gehuwd), de aanwezigheid van kinderen thuis, het hebben van een eigen huis, subjectieve gezondheid, tevredenheid met sociale relaties, tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd en tevredenheid met de wijze waarop de vrije tijd wordt besteed.

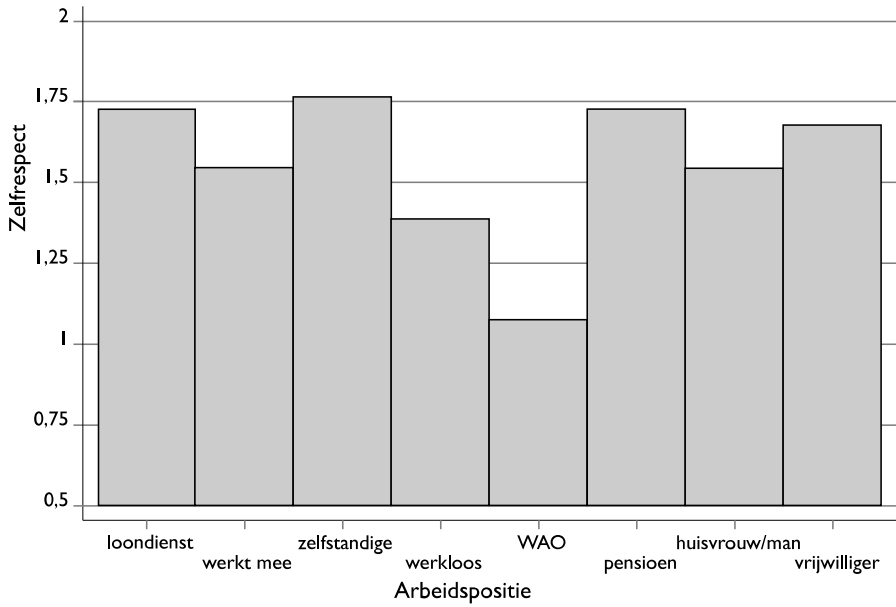
Methode

De analysemodellen zijn aangepast aan de panelstructuur van de data. Uit de verschillende modellen die ons voor de analyse van paneldata ter beschikking staan, hebben we gekozen voor een multilevel model met een autocorrelatie van de foutenterm. Deze modellen corrigeren voor stabiele achtergrondkenmerken en systematische foute inschattingen van het zelfrespect, maar zijn minder restrictief dan andere mogelijke modellen. Om de robuustheid van de resultaten te controleren hebben we ook andere panelmodellen geschat. Deze laten kwalitatief dezelfde resultaten zien.¹

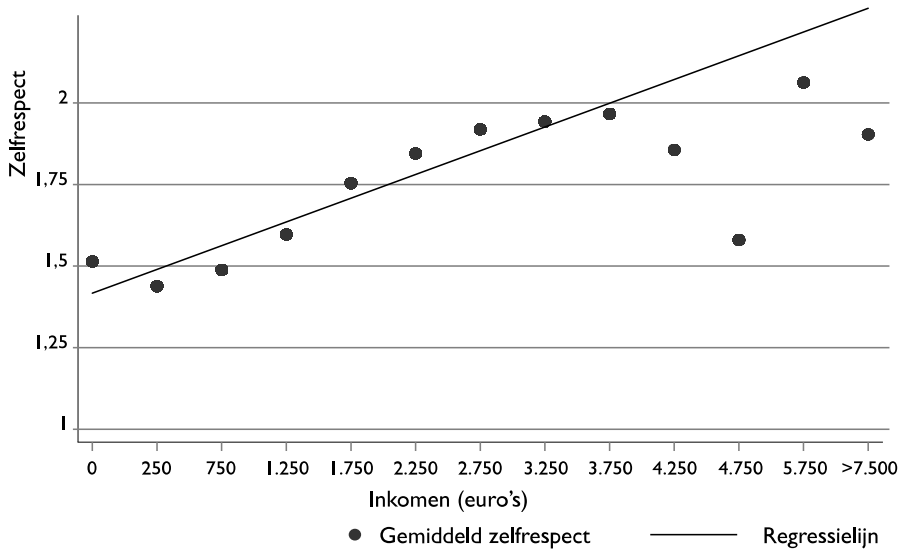
De analyse van de data vindt plaats in drie stappen. In de eerste stap presenteren we de ruwe, dus ongecontroleerde verschillen in zelfrespect tussen arbeidsposities en inkomenscategorieën. De resultaten zijn te vinden in de Figuren 1 en 2. In de tweede stap schatten we in een serie van modellen de effecten van arbeidspositie en inkomen op zelfrespect, en onderzoeken we hoe inkomen de effecten van arbeidspositie beïnvloedt. De resultaten van deze stap staan vermeld in Tabel 2. In de derde stap richten we ons op de moderatie-effecten van inkomen via arbeidspositie. We schatten hoe interactie-effecten van het gecombineerde effect van arbeidspositie en inkomen het zelfrespect beïnvloeden. In Tabel 3 presenteren we één model met daarin opgenomen interactie-effecten van huidig inkomen met arbeidspositie en de controlevariabelen.

Resultaten

Ongecontroleerde verschillen. Figuur 1 laat zien dat het zelfrespect naar arbeidspositie verschilt. De figuur toont dat werklozen en vooral arbeidsongeschikten een lager zelfrespect hebben dan werkenden en vrijwillig niet-werkenden. Figuur 2 laat zien dat inkomen positief samenhangt met zelfrespect. Het zelfrespect van de personen met een inkomen van ongeveer 4.750 euro is relatief laag; dit verstoort de samenhang.

Figuur 1 *Zelfrespect naar arbeidspositie*
Bron: LISS-panel

Figuur 2 *Zelfrespect naar inkomen*
Bron: LISS-panel

Directe effecten van arbeidspositie en inkomen. Model 1 in Tabel 2 laat zien dat zelfrespect verschilt met de arbeidspositie. Werknemers in loondienst hebben veel zelfrespect, ongeveer evenveel als zelfstandigen, gepensioneerden en mensen die vrijwilligerswerk doen. Het zelfrespect van huisvrouwen en -mannen, werklozen en arbeidsongeschikten is significant lager dan dat van mensen in loondienst. Arbeidsongeschikten hebben het minste zelfrespect. Modellen 2 en 3, waarin controlevariabelen en inkomen zijn opgenomen, laten ongeveer dezelfde effecten zien. In deze modellen, met leeftijd als een van de controlevariabelen, is ook het effect voor gepensioneerden significant negatief.

Model 3 in Tabel 2 laat zien dat het effect van inkomen op zelfrespect zwak is. We hebben hiernaast ook modellen geschat met daarin het inkomen uit de vorige periode of een verandering van inkomen tussen de perioden. Ook deze modellen (niet gepresenteerd) laten geen of slechts heel zwakke inkomenseffecten zien. Werklozen, gepensioneerden en arbeidsongeschikten hebben minder zelfrespect dan mensen in loondienst, ook als wordt gecontroleerd voor inkomen. We hebben de robuustheid van deze uitkomsten gecontroleerd door dezelfde modellen zonder controlevariabelen te schatten (niet gepresenteerd). De effecten van de inkomensvariabelen zijn in die modellen iets groter en iets vaker significant, maar ook in die modellen vinden we geen mediërende effecten van inkomen. Dit betekent dat de verschillen in zelfrespect tussen arbeidsposities niet worden verklaard door verschillen in inkomen. Verschillen in zelfrespect hangen sterk samen met arbeidspositie en relatief weinig met inkomen.

Het moderatie-effect van inkomen via arbeidspositie. Het model in Tabel 3 toetst het moderatie-effect van inkomen via arbeidspositie op zelfrespect door middel van interactie-effecten van inkomen en arbeidspositie. Dit model laat een sterker effect van inkomen op zelfrespect zien dan de eerdere modellen. Het gepresenteerde effect voor inkomen is dat van personen in loondienst. Dit effect is ongeveer even groot voor zelfstandigen en meewerkende gezinsleden. Het interactie-effect voor meewerkende gezinsleden en zelfstandigen is negatief, maar niet significant. Dit betekent dat een hoger inkomen voor zelfstandigen dus ongeveer evenveel aan het zelfrespect toevoegt als voor mensen in loondienst. Dit was op voorhand vanwege de grote intrinsieke motivatie van zelfstandigen niet verwacht.

Voor werklozen, huisvrouwen en -mannen, gepensioneerden en vrijwilligers is er geen effect van inkomen op zelfrespect. Het interactie-effect voor deze categorieën is negatief en vrijwel even groot als het positieve hoofdeffect van inkomen. Het inkomenseffect van arbeidsongeschikten is gelijk aan dat van mensen in loondienst. Dit betekent dat in tegenstelling tot werklozen het inkomen van arbeidsongeschikten wel van invloed is op hun zelfrespect. We vinden dit verschil tussen arbeidsongeschikten en werklozen in alle door ons geschatte modellen.

Tabel 2 *Multilevel model met autocorrelatie (AR 1) van zelfrespect, mediërend effect van inkomen*

	Model 1		Model 2		Model 3	
	b	s.f.	b	s.f.	b	s.f.
Loondienst	ref. cat.		ref. cat.		ref. cat.	
Werkt mee	-0,164	(0,08)	-0,144	(0,08)	-0,135	(0,08)
Zelfstandige	-0,017	(0,04)	-0,060	(0,04)	-0,054	(0,04)
Werkloos	-0,186*	(0,04)	-0,182*	(0,03)	-0,171*	(0,04)
Huisvrouw, -man	-0,106*	(0,03)	-0,123*	(0,03)	-0,089*	(0,04)
Pensioen	0,009	(0,02)	-0,071*	(0,03)	-0,063*	(0,03)
Arbeidsongeschikt	-0,394*	(0,04)	-0,328*	(0,04)	-0,323*	(0,04)
Vrijwilliger	0,012	(0,05)	-0,043	(0,05)	-0,024	(0,05)
Vrouw			-0,085*	(0,02)	-0,078*	(0,02)
Leeftijd			0,329*	(0,04)	0,332*	(0,04)
Leeftijd kwadraat			-0,026*	(0,00)	-0,027*	(0,00)
Partner			0,094*	(0,02)	0,098*	(0,02)
Opleiding			0,055*	(0,01)	0,054*	(0,01)
Kind thuis			-0,012	(0,02)	-0,012	(0,02)
Eigen huis			0,073*	(0,02)	0,073*	(0,02)
Gezondheid			0,099*	(0,01)	0,099*	(0,01)
Tevredenheid vrije tijd			0,003	(0,00)	0,003	(0,00)
Tevredenheid vrije tijd doorgebracht			0,039*	(0,00)	0,039*	(0,00)
Tevredenheid sociale contacten			0,079*	(0,00)	0,078*	(0,00)
Inkomen (ln)					0,010*	(0,01)
Inkomen (onbekend)					0,068	(0,05)
Constant	1,704*	(0,02)	-0,675*	(0,12)	-0,751*	(0,13)
Random effect	0,58*	0,02	0,45*	0,01	0,45*	0,01
Residu	0,31*	0,01	0,30*	0,01	0,30*	0,01
Autocorrelatie	0,26*	0,02	0,23*	0,02	0,22*	0,02
N	16.546		16.546		16.546	
Chi ²	124,9		1.215,1		1.219,9	
df_m	7		18		20	

* Significant op ten minste 5 procentsniveau.

Bron: LISS-panel, onze berekeningen

Het opnemen van interactie-effecten tussen inkomen en arbeidspositie doet ook het hoofdeffect van de verschillende arbeidsposities veranderen. Veel effecten zijn groter geworden. De effecten zijn niet langer negatief en een enkel effect is nu zelfs significant positief. De grote uitzondering hierop is het negatieve effect van arbeidsongeschikten. Dat is en blijft significant negatief en van dezelfde orde van grootte als in de voorgaande modellen.

Tabel 3 *Multilevel model met autocorrelatie (AR 1) van zelfrespect, modererend effect van inkomen*

	b	s.f.
Loondienst	ref. cat.	
Werkt mee	0,174	(0,26)
Zelfstandige	0,184	(0,16)
Werkloos	0,277	(0,15)
Huisvrouw, -man	0,253*	(0,12)
Pensioen	0,363*	(0,15)
Arbeidsongeschikt	-0,467*	(0,23)
Vrijwilliger	0,410*	(0,16)
Inkomen (ln)	0,057*	-0,02
Inkomen (missing)	0,417*	-0,13
Interactie inkomen met		
Werkt mee	-0,035	(0,04)
Zelfstandige	-0,031	(0,02)
Werkloos	-0,063*	(0,02)
Huisvrouw, -man	-0,051*	(0,02)
Pensioen	-0,059*	(0,02)
Arbeidsongeschikt	0,022	(0,03)
Vrijwilliger	-0,064*	(0,02)
Controlevariabelen		Ja
Constant	-1,06*	-0,16
Random effect	0,45*	0,01
Residu	0,30*	0,01
Autocorrelatie	0,23*	0,02
N	16.546	
Chi ²	1.256,8	
df_m	34	

* Significant op ten minste 5 procentsniveau.
Bron: LISS-panel, onze berekeningen

We hebben de resultaten van het model in Tabel 3 gecontroleerd op robuustheid. Modellen zonder controlevariabelen laten geen andere effecten zien. Modellen met inkomen uit een periode eerder laten geen significante interactie-effecten zien. We concluderen op basis van het model met de interactie-effecten dat inkomen via arbeidspositie moderatie-effecten heeft op zelfrespect, en dus een deel van de verschillen in zelfrespect naar arbeidspositie verklaart. Voor werkenden en arbeidsongeschikten heeft inkomen een effect op zelfrespect, voor werklozen, huisvrouwen en -mannen en vrijwilligers heeft inkomen geen effect op zelfrespect.

Conclusie en discussie

In dit artikel hebben we onderzocht hoe op de arbeidsmarkt zelfrespect wordt verdeeld. Centraal stond daarbij de bevinding uit vorig onderzoek dat het effect van inkomen op zelfrespect klein en mogelijk zelfs volledig afwezig is. Dit onderzoeksresultaat wekt bevreemding, omdat in de meritocratische samenleving op de arbeidsmarkt via het inkomen ook zelfrespect wordt verdeeld. In dit artikel hebben we de verklaring uitgewerkt dat de mate waarin inkomen bijdraagt aan het zelfrespect sterk afhankelijk is van de arbeidspositie. We onderzochten de mediatie- en moderatie-effecten van inkomen en arbeidspositie op basis van het Nederlandse paneldatabestand LISS aan de hand van multilevel modellen.

Onze eerste conclusie luidt dat het effect van inkomen op zelfrespect klein is. Dit resultaat bevestigt dat van andere onderzoeken, waarin kleine of geen significante effecten zijn vastgesteld (Kammeyer-Mueller et al., 2008; Kuster et al., 2013; De Araujo & Lagos, 2013). Dit is een voor de onderzoeksliteratuur over de meritocratische samenleving belangrijke conclusie, omdat op goede gronden kan worden geargumenteed dat inkomen de uitdrukking is van de maatschappelijke waardering van de bijdrage aan de samenleving, en daarmee van de waarde van de persoon. Het directe effect van inkomen op zelfrespect blijkt ook in onze analyses klein.

Onze tweede conclusie is dat er relatief sterke effecten zijn van arbeidspositie op zelfrespect. Werknemers, zelfstandigen en vrijwilligers hebben een hoger zelfrespect dan huisvrouwen en -mannen, gepensioneerden, werklozen en arbeidsongeschikten. Dit resultaat toont dat participatie op de arbeidsmarkt een positief effect heeft op zelfrespect. Deze effecten van arbeidspositie waren niet te herleiden tot verschillen in inkomen. Actieve participatie op de arbeidsmarkt gaat gepaard met hoger zelfrespect, en dit wordt niet veroorzaakt door het hogere inkomen.

Onze derde conclusie luidt dat de mate waarin inkomen een effect heeft op het zelfrespect afhangt van de arbeidspositie. Voor werkenden, dus werknemers, zelfstandigen en meewerkende gezinsleden, en ook voor arbeidsongeschikten hangt het inkomen positief samen met het zelfrespect. Het zelfrespect is voor leden van deze groepen hoger naarmate zij een hoger inkomen hebben. Voor werklozen, gepensioneerden, huisvrouwen en -mannen, en vrijwilligers hangt het zelfrespect niet af van het inkomen. De plausibele reden voor het ontbreken van een sterk effect is dat deze groepen buiten de arbeidsmarkt staan en hun inkomen dus niet een waardering voor hun bijdrage is.

Intrigerend is het verschil in het effect van inkomen op het zelfrespect van arbeidsongeschikten en werklozen. De verwachting op basis van de meritocratische theorie was dat werklozen en arbeidsongeschikten een lager zelfrespect zouden hebben dan werkenden, mede vanwege hun lagere inkomen. Het blijkt dat werklozen en arbeidsongeschikten inderdaad minder zelfrespect hebben, maar dat effect bleek nauwelijks afhankelijk van inkomen. Een opvallend resultaat was bovendien dat het zelfrespect van arbeidsongeschikten aanzienlijk lager is dan dat van werklozen. Dit werd op voorhand niet verwacht; in vergelijking met werklozen hebben arbeidsongeschikten minder reden om hun inactiviteit en lage inkomen toe te schrijven aan eigen schuld. Daarnaast blijkt voor arbeidsonges-

schikten het inkomen wel, en voor werklozen het inkomen niet van invloed op het zelfrespect.

We kunnen slechts speculeren over de oorzaken van deze verschillen. Een verklaring zou kunnen liggen in de slechtere gezondheidstoestand van de arbeidsongeschikten, dus dat de combinatie van een minder goede gezondheid met het niet-participeren in arbeid een extra sterk negatief effect heeft op zelfrespect. Wellicht draagt het gegeven dat in Nederland psychische problemen vaak de oorzaak van arbeidsongeschiktheid zijn bij aan het lagere zelfrespect: psychische problemen zijn meestal niet direct waarneembaar, en daardoor een minder evidente oorzaak van arbeidsongeschiktheid dan fysieke handicaps. Een andere verklaring is dat de status van werkloosheid meer als een tijdelijke status kan worden beschouwd, terwijl die van arbeidsongeschiktheid vaker als permanent wordt ingeschat. Mogelijk wordt werkloosheid op de flexibele arbeidsmarkt steeds meer ingeschat als een nauwelijks te vermijden extern gedetermineerd risico, met daarom slechts beperkte impact op het zelfrespect. Uit de literatuur is bekend dat naarmate mensen langer afhankelijk zijn van een uitkering hun zelfrespect lager is (Schneiderman, Furman, & Weber, 1989). Een laatste verklaring, vooral gericht op het inkomenseffect, is dat de inkomensverschillen tussen arbeidsongeschikten groter zijn dan die tussen werklozen.

De belangrijkste conclusie van ons onderzoek is dat niet inkomen, maar arbeidspositie de belangrijkste determinant van via de arbeidsmarkt gegenereerde verschillen in zelfrespect is. Het zelfrespect is groter in arbeidsposities op de arbeidsmarkt dan buiten de arbeidsmarkt. Inkomen heeft alleen een effect op zelfrespect voor mensen die op de arbeidsmarkt participeren. In de meritocratische samenleving is participatie op de arbeidsmarkt een belangrijkere bron van zelfrespect dan inkomen: voor het zelfrespect in de meritocratische samenleving is meedoen belangrijker dan winnen.

Noot

- 1 De autocorrelatie in het lege multilevel model bedraagt 0,26. De resultaten van de overige modellen, evenals beschrijvende informatie van de variabelen zijn op te vragen bij de auteurs.

Literatuur

- Bakke, E.W. (1940). *The unemployed worker: Citizens without work*. New Haven: Yale University Press.
- Barley, S.R., & Kunda, G. (2006). *Gurus, hired guns and warm bodies: Itinerant experts in the knowledge economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Baumeister, R.F., Campbell, J.D., Krueger, J.I., & Vohs, K.D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44.
- Benz, M., & Frey, B. (2008). The value of doing what you like: Evidence from the self-employed in 23 countries. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 68(3-4), 445-455.
- De Araujo, P., & Lagos, S. (2013). Self-esteem, education, and wages revisited. *Journal of Economic Psychology*, 34, 120-132.

- Drago, F. (2011). Self-esteem and earnings. *Journal of Economic Psychology*, 32(3), 480-488.
- Eisenberg, P., & Lazarsfeld, P.F. (1938). The psychological effects of unemployment. *Psychological Bulletin*, 35(6), 358-390.
- Elshout, J. (2016). *Roep om respect. Ervaringen van werklozen in een meritocratiserende samenleving*. Amsterdam: De Driehoek.
- Feather, N.T. (1982). Unemployment and its psychological correlates: A study of depressive symptoms, self-esteem, protestant ethic values, attributional style and apathy. *Australian Journal of Psychology*, 34, 309-323.
- Feather, N.T., & Barber, J.G. (1983). Depressive reactions and unemployment. *Journal of Abnormal Psychology*, 92(2), 185-195.
- Hartley, J.F. (1980). The impact of unemployment on the self-esteem of managers. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 53(2), 147-155.
- Jahoda, M., Lazarsfeld, P.F., & Zeisel, H. ([1933] 1971). *Marienthal: The sociography of an unemployed community*. Chicago: Aldine.
- Kammeyer-Mueller, J.D., Judge, T.A., & Piccolo, R.F. (2008). Self-esteem and extrinsic career success. *Applied Psychology: An International Review*, 57(2), 204-224.
- Kuster, F., Orth, U., & Meier, L.L. (2013). High self-esteem prospectively predicts better work conditions and outcomes. *Social Psychology and Personality Science*, 4(6), 668-675.
- Leary, M.R., & Baumeister, R.F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 32, 1-62.
- Orth, U., & Robins, R.W. (2014). The development of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 381-387.
- Orth, U., Robins, R.W., & Widaman, K.F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1271-1288.
- Rosenberg, M., Schooler, C., & Schoenbach, C. (1989). Self-esteem and adolescent problems: Modeling reciprocal effects. *American Sociological Review*, 54(6), 1004-1018.
- Scherpenzeel, A.C., & Das, M. (2010). 'True' longitudinal and probability-based internet panels: Evidence from the Netherlands. In M. Das, P. Ester & L. Kaczmarek (Eds.), *Social and behavioral research and the Internet: Advances in applied methods and research strategies* (pp. 77-104). Boca Raton: Taylor & Francis.
- Schneiderman, L., Furman, W.M., & Weber, J. (1989). Self-esteem and chronic welfare dependency. In A. Mecca, N. Smelser & J. Vasconcellos (Eds.), *The social importance of self-esteem* (pp. 200-247). Berkeley: University of California Press.
- Sennett, R. (2003). *Respect in a world of inequality*. New York: Norton.
- Shamir, B. (1986). Self-esteem and the psychological impact of unemployment. *Social Psychology Quarterly*, 49(1), 61-72.
- Swierstra, T., & Tonkens, E. (2008). *De beste de baas? Prestatie, respect en solidariteit in een meritocratie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Tiggemann, M., & Winefield, A.H. (1984). The effects of unemployment on the mood, self-esteem, locus of control, and depressive affect of school-leavers. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 57(1), 33-42.
- Twenge, J.M., & Campbell, W.K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: A meta-analytic review. *Personality & Social Psychology Review (Lawrence Erlbaum Associates)*, 6(1), 59-71.
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., Tice, D.M., & Stucke, T.S. (2001). If you can't join them, beat them: Effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(6), 1058-1069.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010). *The spirit level. Why equality is better for everyone*. London: Penguin Books.
- Young, M. (1958). *The rise of the meritocracy*. London: Pelican Books.
- Zeigler-Hill, V. (2013). The importance of self-esteem. In V. Zeigler-Hill (Ed.), *Self-esteem* (pp. 1-20). London: Psychology Press.